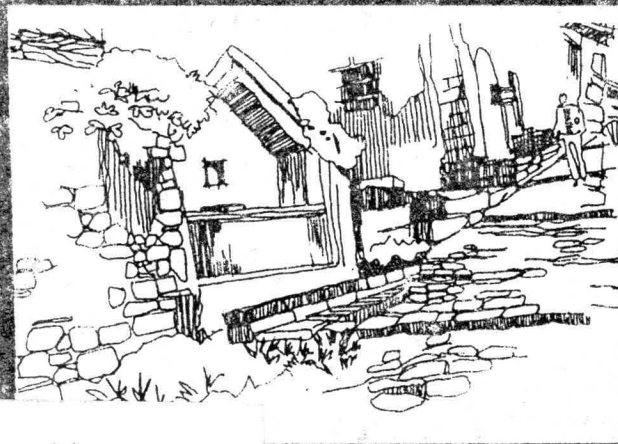
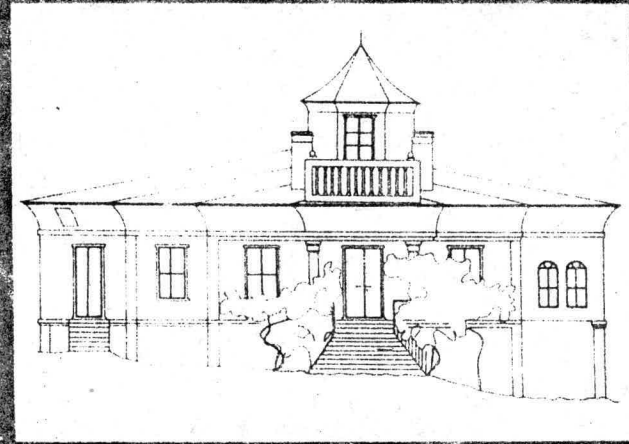
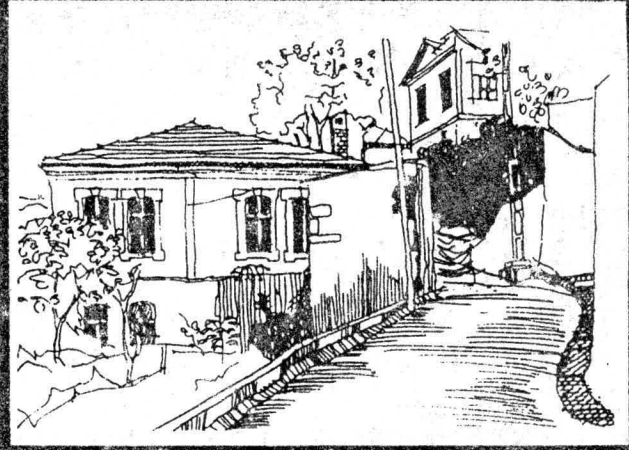
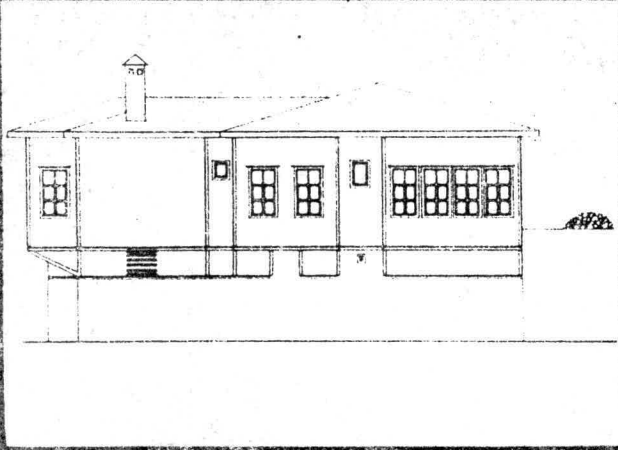

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ

MİMARLIK BÜLTENİ

KARADENİZ TECHNICAL UNIVERSITY DEPARTMENT OF ARCHITECTURE

D.baş No: ab 288

Yer No: ab 284

ÇEKÜL KÜTÜPHANESİ

DEMİRBAŞ NO. 06288

SINIFLAMA NO.

06284

BAĞIŞCI

GELİŞ TARİHİ

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ
MİMARLIK BÜLTENİ
KARADENİZ TECHNICAL UNIVERSITY DEPARTMENT OF ARCHITECTURE

MAYIS 1980

SAYI: 5

İÇİNDEKİLER

AÇIKLAMA

SUNU

Erdem Aksoy

SİSTEM OLARAK ÇEVRE OLGUSU, GENEL OLARAK SİSTEMLER YAKLAŞIMI VE MİMARLIK

Mustafa Kandil

YAPAY ÇEVRE TASARIMI VE EKOLOJİ BOYUTU

Şengül Ö. Gür

İNSAN, EKİNÇ VE EKOLOJİ

Nural Gündüzalp

ÇEVRE VE MİMARLIK : DOĞA İLE UYUM

Mete Turan

EKOLOJİ

Rikard Küller

KENTSEL EKOLOJİ : KENTLERİN İÇ YAPISI VE EKOLOJİK SUREÇLER

Şinasi Aydemir

EKOLOJİNİN ÇAĞDAŞ KAPSAMI VE TASARIM

Şengül Ö. Gür

KENTSEL EKOLOJİ

Rafet Kıştır

MİMARLIKTA TASARIMDA ÇEVRESEL DENGE BOYUTU

Erdem Aksoy

PAOLO SOLERI VE ARKOLOJİ

İpek Göldeli – İzzet Göldeli

ÇOCUK VE EKOLOJİ

Tümerkan İbiş

MATEMATİKSEL EKOLOJİ

Zafer Ertürk

SAYILARLA EKOLOJİ

Kutsal Öztürk

ÇOCUK VE ÇEVRESİ :

ÇOCUK OYUN ALANLARI OLARAK SOKAKLARIMIZ

Şengül Ö. Gür, Sevinç Ertürk, Tümerkan İbiş, Ali Özbilen.

İNSAN, EKİNÇ VE EKOLOJİ

NURAL GÜNDÜZALP

"Uygar insan, çevresine hemen her zaman geçici olarak egemen olabilmıştır. Asıl zorluklar, geçici egemenliğinin sürekli olduğunu hayal etmesinden çıkmıştır. Doğanın yasalarını tümüyle anlayamamış iken kendini dünyanın efendisi sanmıştır. İnsan, uygar ya da vahşi olsun, doğanın çocuğudur, doğanın efendisi değil. Çevresi üzerindeki üstünlüğünü korumak istiyorsa, eylemlerini belirli doğa yasalarına uydurmak zorundadır. Doğa yasalarını atlatmaya kalkıştırsa kendini yaşatan çevreyi zedeler. Çevresi yozlaşırsa uygarlığı çöker... Doğal çevrenin tarih üzerinde ki etkinliği bilinmekle birlikte, insanoğlu çevresini değiştirirken onu çoraklaştırdığı gözden kaçmaktadır. Uygar insan, yaşam nedeni olan çevresini nasıl olurda çoraklaştırır? Kuşkusuz doğal kaynakları tüketerek ya da yok ederek. Sonra uygarlığı kendi eseri olan bu çoraklık içinde çökmeye başlayınca, kendine yeni yerler arar. Böylece bastığı yerlerde çöl bırakarak göçüp giden sayısız uygarlıklar vardır tarihte" diyor Schumacher ⁽¹⁾ bir eserinde.

Görüldüğü gibi ekoloji sorunu, birçoklarının söylediği gibi yeni bir konu değildir. Ancak son zamanlarda, ulaştığı boyutlar nedeniyle güncel duruma gelmiştir.

Çağdaş insan bilimsel ve teknik gücünün gelişmesinden duyduğu çöşku içinde, doğal dengeyi birçok yerde bozarak, buralarda yaşamını sürdüren canlı varlıkların yok olmasına neden olabilecek bir ortam yaratmıştır. Oysa tüm canlılar, oluşumunu ve yaşamını doğanın verilerine borçludur.

Ekolojik bakımdan geleceği kontrol etmenin yöntemlerinden birisi, geçmişe bu açıdan bakarak değerlendirmeler yapmak ve deneyimlerden yararlanmaktır. Geçmiş derken, doğal koşullara bağımlı olarak zaman içinde gelişmiş bir birikim olan ekinç tarihi söz konusudur. Bilindiği gibi toplumlarda yaşayan her olgu, geçmişten geleceğe yönelen uzantıların izlerini taşır. Tarihsel süreç, insan geçmişinin kısa bir dönemini kapsar. Tarih-öncesi ise, gelecekte coğrafi bakımdan yinelenebilir önemli değişimleri gösterecek bir uzunluğa sahiptir.

Evrimsel araştırmalar, çeşitli hayvan kökenlerinin değişik dallarının aşırı özelleşmeler sonunda soy tükenmesine uğradığını göstermiştir. İnsan türü ise, bir yönden aşırı ölçüde özelleşmiştir. Bu, bedenden çok beyin yapısına olur. (Örneğin, günümüzde yaşayan Homo-sapiens grubundan, Java ve Pekin insanların türlerinin yok olması gibi). İnsan beynindeki aşırı gelişim onun, belki ürettiği nesnelere veya aynı amaçla doğa düzenini bozacak bir davranışta bulunması yolu ile kendi türünün yok olmasına neden olabilir. Fizik ve psikik bakımdan doğal süreçlerin bir ürünü gözü ile bakılabilen insanın fiziksel evrimi çok yavaş olduğu halde, maddi kültür öğeleri, daima artan bir hızla gelişmiştir. En erken ekinçlerden başlayarak örnekleme yaparsak, basit çay taşlarının araç olarak kullanıldığı devir yüzbinlerce yıl sürmüş olmasına karşın, bunu izleyen elbaltası aletlerinin kullanıldığı devir daha kısadır. Ekinçsel gelişim sürecini oluşturan zincirin halkaları, zaman boyutu olarak gittikçe kısalmıştır. Fakat gelişim, buna ters orantılı olarak gittikçe artan bir hız kazanır. Uzaya ulaşılan son elli yılda oluşturulan gelişim, daha önceki 500 yıllık gelişim ile karşılaştırılmayacak kadar hızlıdır. ⁽²⁾

Ekinç geçmişini daha iyi açıklamak amacıyla birçok düşünür, çeşitli sınıflamalar yapmışlardır. Birbirinden farklı olgulara dayandırılan sınıflamalardan bazıları şöyledir. ⁽³⁾

İrklara dayanan, a: beyaz derili b: sarı derili c: siyah derili d: kırmızı derili (biolog Linnaeus'a göre 1770)

Yaşam türlerine dayanan, a: avcılık b: çobanlık c: reçberlik (tarihci Turgot'a göre).

Aklın evrim ve işlevine dayanan, a: teolojik -mitolojik- b: metafizik -spekülativ- c: bilimsel, yasal- (filozof comte'a göre)

Ekinç türlerine dayanan, a: kişisel ekinç b: toplumsal ekinç c: milli ekinç d: çağdaş ekinç e: ortak ekinç (filosof Hegel'e göre).

Toplumlara dayanan, a: ilkel kömünal --ortakçı toplum-- b: klasik köleci toplum c: feodal toplum d: kapitalist toplum e: sosyalist toplum (Marx'a göre).

Araçlara dayanan ve belgesel nitelik taşıyan arkeolojik veriler yoluyla teknolojiyi açıklayan sınıflama ise, periyodik bir dizge oluşturması nedeniyle çok geçerlilik kazanmıştır.

a: Paleolitik devir --eski taş-- b: neolitik devir --yeni taş-- c: endüstri devri --makina-- (arkeolog Childe'a göre 1951).

İnsanoğlunun geçirdiği üç büyük evrimsel aşamayı gösteren son sınıflamada, ekinçleri belgeleyen kalıntılar içinde araçlar, belirli amaca yönelen bir düşünce dizgesi içinde ne gibi bir tasarım ve beceri etkinliğinin var olduğunu sergilemesi bakımından önemlidir. Araçların gelişim sürecinde, çok amaçlıdan tek amaçlıya doğru bir ilerleme söz konusudur. Nitelik ve nicelik açısından bir artma gösterir.

Milyonlarca yıl önce zekan gücünün kullanarak taş, ağaç, kemik gibi malzemelerden araç üretimine başlayan ilk insanlar --presapiens-- avcı ve toplayıcı olarak yaşam sürdürmeye çalışmışlardır. Avının peşinde küçük topluluklar halinde göçebelik yapmışlar, mağara ve kaya sığınaklarında barınmışlardır. İnsanın, doğal çevreden başka bir olguyu henüz yaratmadığı ve doğa koşullarına mutlak uyum sağlamak zorunda olduğu paleolitik devir üç grupta incelenebilir. Bunlar, karakteristik araç türlerini esas alan a) alt paleolitik b) orta paleolitik c) üst paleolitik'dir.

Alt paleolitik, zamanımızdan aşağı-yukarı iki milyon yıl önce başlar. Günz buzuluna rastlayan devirde başlayarak riss-Würm buzul arası devre kadar sürer. Bu zamanda yaşayan presapiens insan çakıl taşından oldovan tipi araçları kullanmanın yanında silex ve obsidyenden de birtakım araçlar üretmeye başlamıştır. Genel olarak bulunduğu yerlerine göre adlandırılan bu araçlar; preşeleen, şeleen, aşöleen (çekirdek) ve clactoneen, levaluasien, toyaçeen (yonga) tipindeki kesici, kazıyıcı, delicilerdir.

Orta paleolitik, zamanımızdan aşağı yukarı yüzbin yıl önce başlar. Riss-Würm buzul arası ile würm buzul devirlerini kapsar. Bu zamanda neandertal insan türü yaşamıştır. Karakteristik araçları ise bol miktarda işlemiş oldukları moustereen tipinde delicilerdir.

Üst paleolitik, zamanımızdan kırk beş bin yıl kadar önce başlar. Würm buzul devrine tarihlenir. Cro-mağnon ve günümüz insanı olan homosapiens türüne ilk kez bu devirde rastlanmıştır. Bu insanlar aurignaceen, solutreen ve mağdaleneen tipi araçlar kullanmışlardır. İklim koşullarına bağımlı olarak, hayvan geçitleri olan vadilerde, kuzeyi kapalı olan sulak ve kuytu yerleri seçerek burada yazlak ve kışlak olarak kamplar kurmuşlardır.

Mezolitik (zamanımızdan on beş yıl kadar önce). Buzul devirleri sona ermiş, iklim yumuşamıştır. Gerek doğal koşullar gerekse insan ve ekinç açısından paleolitik ile neolitik arasında bir geçiş sayılan bu devirde, küçük yonga ve dilicilerden oluşan mikrolitik araçlar çok kullanılmıştır.

Neolitik, zamanımızdan on bin yıl kadar önce başlar. İklim günümüzdekine yakın koşullara dönüşmüştür. İnsanlık tarihinin en büyük aşaması bu devirde olmuştur. Yakın-doğuda "verimli hilâl" olarak nitelendirilen ve Irak, Suriye, Güney Doğu Anadoluyu kapsayan bir bölgede belli doğa koşulları altında, buğdaya benzer bir bitki yetişmiştir. Bundan 375 nesil (ortalama yaş 26) kadar önce, insanın bu bitkiyi keşfederek ekmesi ile üretim etkinliği başlatılmış olur. İnsan yaşamı için "üretim" çok önemlidir. O zamana değin sadece tüketici olan insan artık tüketceği nesnenin üretilmesi gereğinin bilincine varmıştır. Bir çığır olan üretim-ekonomisi, birtakım olguları da beraberinde getirmiştir. Bunlardan bazıları, toprağa üretim nedeni ile bağlanma, hayvan ehlileştirilmesi, gittikçe yoğunlaşan toplu yaşam, yapı etkinliği ve nihayet köylerin oluşumu. Bu olgular sebep ve sonuç olarak birbirini ile sıkı ilişkilidir. Bu aşamada göçebelik artık terkedilmiştir, çünkü tarım ve hayvancılıkla besin sorunu çözümlenmiştir. Hatta besin kaynağı insanın denetimine geçmiştir denilebilir. Ayrıca ehlileştirilen hayvanların kullanılması ile, insana yardımcı bir enerji kaynağına da kavuşulmuştur.

İnsanların toplu halde yaşaması, aralarında belli iş bölümlerinin oluşmasına yol açmıştır. Nüfusun yoğunlaşan köyler, gittikçe büyüyerek şehir ve devletler ortaya çıkmıştır. Her alanda yaratılan buluşları yenileri izlemiş böylece ekinç birikimleri oluşmuştur.

Endüstri devri, XVII. yüzyılın son yarısından itibaren uygarlığın çehresini değiştirmiştir. Teknik beceri ve enerjiden kaynaklanan bu aşamanın kaçınılmaz bir sonucu olarak kentleşme olgusu dikkati çekmiştir. Artı ürün (fazla üretim) kavramı kentlerin, besin kaynağını kırsal alandan karşılar duruma gelmesi ile açıklanabilir. Endüstri devriminden bu yana, büyük gelişim kaydeden yapay malzeme üretimi yoluyla insan, doğal çevre ile olan sıkı bağlarını gevşetmiştir. Özellikle çok gelişmiş toplumlar, yaşam önemi olan doğa kaynaklarını hala tüketmemiş iseler bu, geçmişde çok uzun süren bir ilkel yaşamın olmasına ve veryüzünde özkaynaklarını tüketmemiş toplulukların var olmasına dayanır. Gelişmemiş toplulukların yaşamı, bilinç dışı olarak ekolojik ilkeler doğrultusundadır.

Teknolojiyi, ekolojik dizgeden tümüyle ayrı düşünmek olasılığı yoktur. Endüstri devrimi, ekinç gelişiminde süregelen enerji dengesini bozmuştur: İnsanın mutluluğu ve konforu için geliştirilen araç yapıcı araçların üretiminde gereksinen ham madde ve enerji doğadan alınmaktadır. Ayrıca bunlar kullanıldıktan sonra ekolojik dengeyi bozucu nitelikte artıklar bırakılmaktadır. XX. yüzyıl insanı, yeryüzünün biosferini kendi egemenliğine almıştır. Bunu beynine borçludur. Bilim adamları, biosferin bugünkü durumunu "nöosfer-zeka küresi" (yer yüzünün beyinle idaresi) olarak tanımlamak gerektiğini söylerler. (4) Çağdaş insan kararını hemen vermek zorundadır. Ya dünya tümüyle teknolojiye dayalı ve gereksinmesine uygun bir ortamı yaratarak geçmiş ile bağlarını koparmalı veya ekolojik temel kurallara uyumlu ve eskiden günümüze değin olduğu gibi doğal ilkelere uyan bir yaşam seçmeli. Bu seçim kolay olmayacak. Teknik uzman doğaya hükmedebileceği garantisini veriyor. Ekoloğ ise bunun olanaksızlığını savunuyor.

İnsan yapay çevresini kendi yaratmıştır. Bu arada yaşam çemberi durmadan yenilenmekte. Oysa insan doğanın kendini yenileme dengesini bozmuştur. Bilindiği gibi eko-dizgede doğa kaynakları iki türdür. (5)

- a) canlı – kendisini yenileyebilir su, bitki örtüsü gibi yeniden oluşabilir. Ancak müdahale ile birbirini etkiler.
- b) cansız – kendisini yenileyemez petrol, kömür gibi en azından insan ömür boyunca yenilenmez.

İnsanoğlu toplayıcı olarak yaşam sürdürürken çevre üzerinde etki değildi. O zamanda insan ve çevresi komezalik (zarar sonunda yararlı bir telafi oluşur) bir dengeye sahipti.

Tarım ve hayvancılıkla uğraştığı dönemde çevresini değiştirmeye başladı. Tahılın doğal olarak yenilenmesini engelledi. Bazı türlerin varlığı tümüyle, insanın tutumuna bağlı duruma geldi. Örneğin; buğday artık doğada kendi kendine yetişmez. Kırlarda yalnız bırakılan inek yaşamını uzun sürdüremez.

Daha sonra oluşan eko-dizge, doğal dizgenin yerini aldı. Bir baraj, o nehirin suladığı tüm arazinin biçimini etkiledi. Yüksek fırınlar çevredeki canlı yaşamı söndürdü. Böylelikle dünyanın birçok yerinde çöller oluştu (örneğin Tennessee güneyinde bakır ocakları yöresi).

Bu tür gelişimin son basamağında kentleşme, doğal öğelerin değış tokuşu yer alır. Kentlerin, metropolis hatta megalopolise dönüştürülmesi düşünülmekte. Beton yığınları ve bu yığınlar arasında tek düze yaşam sürdüren insan.

Bu gün yeryüzünde dört milyon kadar insan yaşamakta. Her gün yaklaşık 300.000 doğum, 150.000 kadar ölüm oluyor. Doğum fazlası nüfus patlamasını yaratıyor. Oysa İsa devrinde 250 milyon, 1650 lerde bu sayının iki katı kadar, 1850 yıllarında ise tekrar iki kat artma olmuştur. Her 25 yılda iki kat artan nüfus biosfer yasalarını alt-üst etmeye yetebilir.

Ekoloji ne cennet tanır ne ütopya. Ayrıca ilkel varlık biçimine doğru geri bir adım da tanımaz. Sürekli değışim aramak insanın doğasıdır. İnsan her zaman umut etmiş ve onun peşinden gitmiştir. Doğa yasalarını tam bilmeden ona egemen olmak ve onu değiştirmeyi amaçlamaktadır. Dünya, ekolojik açıdan iyice incelenerek bu dengenin nasıl ayakta tutulabileceği sorunu çözümlenebilir.

Konuşmamı F.Bacon'un (XVII yy) bir sözü ile bitireceğim. "Doğaya hükmedebiliriz, ancak onun yasalarına uyarız".

DİP NOTLAR :

1. E.F. Schumacher s. 124 v.d.
2. S.B. Leakey s. 182.
3. B. Güvenç
4. P.Farb. s. 165.
5. M.Ayyıldız s.9 v.d.

BİBLİYOGRAFYA :

- Ayyıldız, M. Çevre Sorunları, Peyzaj mimarısı, 1978 s. 1-2.
- Braidwood, R. - Çambel, H., An Early Farming Village in Turkey. Scientific American 222, 1970.
- Childe, V.G., Man Makes Him-self. Newyork, 1951.
- Childe, V.G., Doğunun Prehistoryası. Çev. Ş.A.Kansu, Ankara, 1971.
- Farb, P. Die Ökologic-life. Wunder der Natur-Amsterdam 1965.
- Flannery, K., Origins and Ecological Effects of Early Domestication in Iran and the Near East. Chicago, 1969.
- Güvenç, B., İnsan ve Kültür - Anropolojiye giriş- Ankara, 1972.
- Leakey, S.B., İnsanın Ataları Çev. G. Arsebuk, Ankara, 1971.
- Schumacher, E.F., Küçük Güzeldir. Çev. O.Deniztekin, İstanbul, 1979.
- Widgery, A.G., Tarih Boyunca Büyük Öğrettiler, Çev. G. Soytürk, İstanbul, 1971.